

DISTINCTIO XIV.

De opere secundae diei, qua factum est firmamentum.

« Dixit quoque Deus: Fiat firmamentum in medio aquarum, et dividat aquas ab aquis. Divisitque aquas quae erant sub firmamento ab his quae erant super firmamentum. » (Gen. 1, 6 et 7). Sciendum est, quod illius caeli hic describitur creatio, sicut ait Buda super Genesim, in quo fixa sunt sidera, cui subpositae sunt aquae in aere et in terra, et superpositae aëae, de quibus dicitur (Psal. 105, 5): « Qui legis aquis superiora ejus. » In medio ergo firmamentum est, idest sidereum caelum, quod de aquis factum esse credi potest. Chrysalinus enim lapis cui magna est firmitas et perspicuitas, de aquis factus est. Si quem vero movet, quomodo aquae natura fluidae et in ima labiles, super caelum possint consistere, de Deo scriptum esse meminerit (Job 26, 8): « Qui ligat aquas in nubibus suis. » Qui enim infra caelum ligat aquas ad tempus vaporibus nubium retentas, potest etiam super caeli sphaeram non vaporali tenuitate, sed glaciali soliditate aquas suspendere ne labantur. Quare autem et ad quid conditae sint, ipse novit qui condidit. Ecce ostensum est his verbis, quodnam caelum (1) factum sit, scilicet illud in quo fixa sunt sidera, idest quod excedit aërem, et de qua materia, scilicet de aquis; et quales sint aquae quae super illud caelum stant, scilicet ut glacies solidatae (2) sunt.

Alii putant, caelum illud esse igneae naturae; quibus consentit Augustinus.

Quidam vero caelum quod excedit aëreum spatium, igneae naturae dicunt, asserentes, super aërem parum ignem esse, qui dicitur esse caelum; de quo igne sidera et luminaria facta esse conjiciant: quibus Augustinus (2) super Gen. ad II., cap. 4., consentire videtur. Utrum vero nomine firmamenti, caelum quod excedit aërem, an ipse aer hic intelligatur, idem Augustinus querit, nec absolvit. Magis tamen approbare videtur, caelum illud hic accipi quod spatia aeris hic excedit; aquas vero quae super illud caelum sunt, dicit vaporaliter trahi, et levissimis suspendi guttis: sicut aer iste nubiosus exhalatione terrae aquas vaporaliter trahit, et per subtilis minutias suspendit, et post corpulentius conglobatas pluvialiter refundit. Si ergo potest aqua, sicut videmus, ad tantas minutias pervenire, ut ferat vaporaliter super aërem, aquas naturaliter leviores; cur non credemus etiam super illud levius caelum immutioribus guttis, et levioribus emanare vaporibus? Sed quoquo modo ibi sint, ibi esse non dubitamus.

Quales sint aquae; et quae sit figura firmamenti.

Quaeri etiam solet, cujus figurae sit caelum. Sed Spiritus

(1) Al. quod caelum.

(2) Al. ut glacies solidata. Nicolai: ut glacie solidatae.

Divisio textus.

Determinato primo opere distinctionis, quo lux formata est, hic determinat de opere secundae distinctionis, quod secundae diei competit, in qua firmamentum esse factum describitur. Dividitur autem haec pars in partes duas: in prima ostendit distinctionem secundo die factam; in secunda movet quasdam quaestiones, ibi: Quaeri etiam solet, cujus figurae sit caelum. Circa primum duo facit: primo determinat opus primae distinctionis secundum positionem quorundam dicentium, firmamentum ex aquis factum esse; secundo secundum expositionem eorum qui dicunt, firmamentum esse de natura ignis, ibi: Quidam vero caelum quod excedit aeris spatia, igneae naturae dicunt.

sanctus, quamvis auctores nostri sciverint, per eos dicere noluit nisi quod prosit saluti (ubi sup., cap. 9). Quaeritur etiam, si stet, an moveatur caelum. Si moveatur, inquit, quomodo est firmamentum? Si stat, quomodo fixa sidera in eo circumferunt? Sed firmamentum dici potest, non propter stationem, sed propter firmitatem, vel terminum aquarum intransgressibilem. Si autem stat, nihil impedit moveri, et circumferre sidera (loc. cit., cap. 10).

Quare tacuit Scriptura de opere secundae diei, quod in aliis dixit.

Post haec quaeri solet, quare hic non est dictum, sicut in aliorum dierum operibus, a Vidit Deus, quod esset bonum. Sacramentum aliquod hic commendatur. Ideo enim fortassis non est dictum, quod tamen sicut in aliis factum est, quia binarius principium est alteritatis, et signum divisionis.

De opere tertiae diei, quando aquae congregatae sunt in unum locum.

Sequitur (Gen. 1, 9): « Dixit Deus: Congregentur aquae in unum locum, et appareat arida. » Terti diei opus est congregatio aquarum in unum locum. Congregatae enim sunt omnes aquae caelo inferiores in unam matricem, ut lux quae praeterito biduo aquas clara (1) luce illustraverat, in puro aere clarior refugeret, et appareret terra, quae coepta latebat; et quae aquis limosa erat, fieret arida, et germinibus apta. Eodem enim die protulit terra herbas virentem, lignumque faciens fructum. Si autem quaeratur, ubi congregatae sunt aquae, quae totum tlexerant spatium usque ad caelum; potuit fieri ut terra subsidens concavas partes praerberet, ubi fluctantes aquas reciperet. Potest etiam credi primarias aquas rariores fuisse, quae sicut nebulae tegerent terras; sed congregatione esse spissatas, et ideo facile in unum posse redigi locum.

Quomodo omnes aquae sunt in unum locum congregatae, cum multa sint maria et flumina.

Cumque constat esse multa maria et flumina, in unum tamen locum dicit aquas congregatas propter continuationem omnium aquarum quae in terris sunt; quia cuncta flumina et maria magno mari junguntur. Ideoque cum dixerit aquas congregatas in unum locum, deinde dicit pluraliter: « Congregationesque aquarum, » propter multitudine sinus earum quibus omnibus ex magno mari principium est.

(1) Al. data.

Quaeri etiam solet, cujus figurae sit caelum. Hic movet tres quaestiones: primam de figura caeli; secundam de motu ejus, ibi: Quaeritur etiam si stet, an moveatur caelum; tertiam, quare praetermittitur hujus diei benedictio, ibi: Post haec quaeri solet, quare hic non est dictum sicut in aliorum dierum operibus.

Sequitur: Dixit Deus: Congregentur aquae in locum unum. Hic ponitur opus tertiae distinctionis ad quod tertia die deputatur; et circa hoc duo facit: primo describit opus tertiae diei; secundo movet quasdam quaestiones circa hoc, ibi: Si autem quaeratur, ubi congregatae sunt aquae... potuit fieri ut terra subsidens concavas partes praerberet, ut fluctantes aquas reciperet. Ubi primo quaeritur de congregatione aquarum; secundo de

unitate et pluralitate earum, ibi: Cumque multa constet esse maria et flumina, in unum tamen locum dicit aquas congregatas propter continuationem.

QUAESTIO I.

Hic quaeruntur quinque: 1.º utrum supra firmamentum sint aliquae aquae; 2.º cujus naturae sit firmamentum; 3.º a quo moveatur; 4.º de numero caelorum; 5.º de opere diei tertiae.

ARTICULUS PRIMUS.

Utrum aquae sint super caelos.

(1 p., quaest. 68, art. 2.)

Ad primum sic proceditur. 1. Videtur quod aquae super caelos sint. Quia, ut dicit Augustinus (2) super Genes. ad lit., cap. 5), major est sacrae Scripturae auctoritas quam omnis humani ingenii perspicacitas. Sed Scriptura in pluribus locis aquas super caelos esse commemorat. Ergo videtur quod nulla ratio negandum sit.

2. Praeterea, homo dicitur minor mundus, quia in eo est similitudo totius universi. Sed in corpore humano cerebrum, in quo est frigiditas, secundum Philosophum (2 de part. animal., cap. 7), est positum supra cor, quod est fons totius caliditatis. Ergo videtur quod in universo aqua sit supra ignem collocata, et supra solem.

3. Praeterea, secundum Philosophum (in 2 Cael. et mund., text. 42), corpora caelestia per velocitatem sui motus, in inferioribus calorem generant. Sed saturnus inter alios planetas velocissime movetur motu diurno, quia in partibus sphaerae (1) quanto pars plus distat a centro, tanto velocius movetur. Ergo oportebit secundum hoc quod Saturnus sit calidissimi effectus, cujus contrarium ab astrologis dicitur. Oportet, ergo ibi esse aquas, per quarum propinquitatem calor saturni minuat.

4. Praeterea, omnne continuum divisibile est in infinitum (ut 1 de Cael., text. 2). Sed (2) aqua aliquo modo divisa per rarefactionem ad aliquod spatium aeris ascendit, ut quando vapores elevantur. Ergo tantum poterit dividi quod supra caelum ascendit; et ita videtur aquas super caelum esse.

Sed contra, corpori ejusdem speciei debetur unus locus naturalis secundum numerum; unde in 5 Physic. (text. 48) dicitur, quod ad eundem locum movetur pars terrae et tota terra. Sed omnis aqua omni aquae est eadem secundum speciem ut Philosophus dicit (4 Physic., text. 43). Cum ergo naturalis locus hujus aquae sit sub aere et super terram, quod motus ejus ostendit; videtur quod supra caelum locus naturalis aquae esse non possit.

Praeterea, secundum Philosophum (in 4 Physic., text. 45), corpus continens se habet ad corpus contentum sicut totum ad partem, et sicut forma ad materiam; quia continens inventur habere plus de specie quam contentum; unde in 2 de Gener. (3) dicitur, quod species in terminis est. Sed aqua habet minus de specie quam aer et ignis, quod ejus grossities ostendit. Ergo videtur quod nullo modo aqua naturaliter possit esse super ignem et aërem.

(1) Al. diurno, quia partibus sphaerae etc.

(2) Al. additur quia.

(3) Lib. 1 Topic., cap. 6 (Ex edit. P. Nicolai).

S. Th. Opera omnia. V. 6.

Solutio. Respondeo dicendum, quod circa hoc varia dicta sunt.

Ambrosius enim in lib. de Spiritu sancto (3, cap. 21, et lib. 1 Hexam., cap. 8), videtur dicere, quod per aquas quae supra caelos sunt, Spiritus sanctus intelligitur. Sed hoc magis ad analogicam expositionem pertinet quam ad litteralem, sive ad Spiritum sanctum, sive ad Angelos referatur.

Alii vero dicunt, aquas de natura hujus elementi quod apud nos est, super caelos virtute divina contineri. Sed hoc removet Augustinus ubi supra, quia in operibus sex dierum, quibus natura instituta est, non quaeritur quid Deus facere possit sua virtute, sed quid rerum natura patiatur. Augustinus etiam inquirendo tangit alium modum, ut scilicet firmamentum dicatur aer iste, super quem aquae per vapores ascendunt. Sed hoc non videtur sacrae Scripturae convenire, quae in firmamento caeli stellas positas dicit; nisi forte firmamentum acquivoce sumatur, sicut Rabbi Moyses dicit (lib. 2 directorii dubitantium, cap. 51), qui etiam hanc expositionem innuit.

Sed tamen melius possumus dicere, quod intelligatur de firmamento quod est caelum sidereum, supra quod sunt aquae, non quidem de natura hujus aquae quae apud nos est, sed de natura quinta essentiae, habentes similitudinem cum hac aqua, ratione cujus nomen aquae Scriptura eis attribuit, occulta per sensibilia nota manifestans. Haec autem similitudo non potest attendi nisi (1) secundum lucidum et diaphanum, in quibus inferiora corpora conveniunt cum caelestibus, ut in 2 de Anima (text. 68) dicitur. Et ideo sicut caelum empyreum dicitur quod est simile igni in hoc quod est lucidum totum; ita etiam caelum chrysalinum vel aqueum dicitur, in quantum convenit cum aqua in hoc quod est diaphanum, sive quod sit aliqua pars ejus lucens (sicut est in caelo sidereo, cujus quaedam partes lucent, scilicet stellae) et aliqua pars diaphana. Huic etiam videtur consonare quod supra dixerat Magister, quod per aquas intelligitur prima materia, de cujus subtiliori parte factae sunt aquae quae super caelos sunt; ut sic non cogamur ponere aquas elementum supra caelos esse. Hoc autem caelum aqueum est nona sphaera, ad quam primo reducunt astrologi motum orbis signorum communem omnibus stellis, qui est de occidente in orientem; et iterum sphaeram decimam, ad quam reducunt motum diurnum, qui est de oriente in occidentem.

Ad primum ergo dicendum, quod in hoc nihil auctoritati Scripturae derogatur, si diversimode exponatur, dummodo hoc firmiter teneatur quod sacra Scriptura nihil falsum continet. Constat tamen in Scriptura sacra multa metaphorice tradita, quae secundum planam superficiem litterae intelligi non valent.

Ad secundum dicendum, quod non oportet esse eundem situm partium in universo, qui est in homine; quia in universo ordinantur corpora super nos, secundum quod minus sunt immaterialia; sed in homine, secundum quod expedit ad conservationem vitae, et ad convenientem executionem animae; et propter hoc, illud quod est principium vitae in homine, scilicet cor, est in medio positum, ut ab omni laesione conservetur, et vitam proportionali-

(1) Al. in se.

ter in omnes partes corporis diffundat; sed caelum, quod propter suam impassibilitatem est conservans non conservatum a corpore alio, est in extremo positum, quasi continens; ejus tamen motus est ut vita quaedam natura existentibus omnibus, ut in 8 Physic. (text. 1) dicitur, ad similitudinem motus cordis in animali, ut dicit Rabbi Moyses, ubi supra.

Ad tertium dicendum, quod Saturnus habet infrigidare ex propria natura, et virtute consequente speciem suam; unde non oportet quod ad ejus infrigidationem aquae super caelos ponantur; quia si ibi essent, ipsum non infrigidarent, cum sint de natura quintae essentiae non susceptibilis peregrinae impressionis; quod iterum si esset possibile, magis infrigidaret stellas octavae sphaerae velut sibi propinquiores; quarum tamen quaedam inventiuntur esse calidissimi effectus.

Ad quartum dicendum, quod corpora naturalia in infinitum dividi non possunt, quia omnium natura constantium, ut in 2 de Anima dicitur (text. 41) est terminus magnitudinis, nec tantum in augmento sed etiam in diminutione; et ideo etiam est invenire minimam carnem et minimam aquam, ut in 4 Physic. (text. 56) dicitur; et ideo in qualibet specie oportet esse terminum quendam rarefactionis, ultra quem species non salvatur. Unde ultima raritas ad quam potest perveniri, est secundum quod materia stat sub forma ignis, ut dicit Commentator in 4 Physic. (text. 56, et seq.). Unde posset aqua tantum rarefieri quod jam non esset aqua nec vapor, sed aer vel ignis. Praeterea cum ignis sit maxime activus, non posset pertransire regionem ignis vapor ille, quin consumeretur: et adhuc minus possibile esset ut substantiam orbitari penetraret, qui, secundum omnes, sunt indivisibiles, nisi metaphorice dividi dicantur.

ARTICULUS II.

Utrum firmamentum sit de natura inferiorum corporum.

Ad secundum sic proceditur. 1. Videtur quod firmamentum sit de natura inferiorum corporum. Dicit enim Basilus in Hexameron hom. 3, quod est de natura ignis; in littera etiam dicitur, quod est de aqua in modum chrystalli congelata: quae duo constat esse de natura inferiorum corporum. Ergo et firmamentum.

2. Praeterea, ignis est nobilissimum corporum inter elementa. Sed non est probabile ut nobilissimum corpus in operibus creationis praetermitteretur. Cum ergo Scriptura specialem mentionem de igne non faciat, videtur quod nomine firmamenti intelligatur.

3. Praeterea, omne agens agit sibi simile. Sed corpora superiora in inferioribus habent effectum caliditatis et humiditatis. Ergo videtur quod qualitatibus afficiantur; et ita videtur esse de natura inferiorum corporum.

4. Praeterea, proprium ignis est, secundum Philosophum (1), esse specie subtilissimum corpus. Sed nihil corporeum (2) est caelo subtilius et nobilius. Ergo videtur quod caelum sit ignis, et sic idem quod prius.

(1) Colligitur ex lib. 1 de Anima, cap. 29 (Eo edit. P. Nicolai).
(2) Al. corporum.

Sed contra, Dionysius dicit (in 4 cap. de div. Nomin.) quod caeli et stellae habent substantiam ingenerabilem et invariabilem. Sed inferiora corpora sunt generabilia et variabilia. Ergo firmamentum non est de natura inferiorum corporum.

Praeterea, cum natura sit principium motus et quietis, oportet quod per motum iudicium de natura corporis accipiamus. Sed motus circularis naturalis caelo est, quia est primus motus; motus autem violentus non potest esse primus: nulli autem inferiorum corporum naturalis est motus circularis. Ergo oportet quod caelum non sit de natura inferiorum corporum, nec habens contrarium, sicut nec motus ejus.

Solutio. Respondeo dicendum, quod circa haec quaestionem fuit philosophorum diversa positio. Omnes enim ante Aristotelem posuerunt, caelum esse de natura quatuor elementorum. Aristoteles autem primus haec viam improbovit, et posuit caelum esse quintam essentiam sine gravitate et levitate et aliis contrariis, ut patet in 1 Caeli et Mundi (text. 41 et seq.); et propter efficaciam rationum ejus, posteriores philosophi consenserunt sibi; unde nunc omnes opinionem ejus sequuntur.

Similiter etiam expositores sacrae Scripturae in hoc diversificati sunt, secundum quod diversorum philosophorum sectatores fuerunt, a quibus in philosophicis eruditi sunt. Basilus enim et Augustinus et plures sanctorum sequuntur in philosophicis quae ad fidem non spectant, opinionem Platonis: et ideo ponunt caelum de natura quatuor elementorum. Dionysius autem fere ubique sequitur Aristotelem, ut patet diligenter inspicentibus libris ejus: unde ipse separat corpora caelestia ab aliis corporibus. Et ideo haec positionem sequens dico, quod caelum non est de natura quatuor elementorum, sed est quintum corpus.

Ad primum ergo dicendum, quod alii sancti hoc tradiderunt, non quasi asserentes, sed sicut utentes his quae in philosophia didicerant: unde non sunt majoris auctoritatis quam dicta philosophorum quos sequuntur, nisi in hoc quod sunt ab omni infidelitatis suspicione separati. Vel potest dici quod sumunt ignem et aquam secundum similitudinem lucis et diaphaneitatis.

Ad secundum dicendum, quod Rabbi Moyses dicit (lib. 3, cap. 31, ubi supra) quod ignis intelligitur per tenebras quae in principio creationis commemorantur, ut sic numerus et ordo elementorum designetur, dum super terram aqua, super aquam spiritus, id est aer; super spiritum, qui est facies abyssi, tenebrae de-cribuntur: eo quod ignis in sua sphaera non lucret, ut a philosophis probatum est. Sed quia haec expositio videtur nimis extranea, ideo potest melius dici, quod ibi non tangantur nisi creaturae quae habent manifestam apparentiam et utilitatem apud nos omnes: et propter hoc etiam de aere non fecit mentionem, quia aer esse corpus a vulgo non percipiunt: unde quidam vacuum plenum aere dixerunt. Similiter et ignis elementum, secundum quod in sphaera sua est, non sensu, sed ratione deprehenditur; et ideo horum creatio rudi populo explicita non proponitur. Sed per aquam omnia tria intelliguntur, quasi medium corpus inter caelum et terram. Vel dicendum, secundum Augustinum (lib. 2 sup. Gen., cap. 3), quod aer quantum ad superiorem partem propter tranquillitatem cum caelo computatur, quod est ignis, se-

cundum ejus positionem: et idem nos (1) possumus dicere de igne, ex quo non ponimus caelum de natura quatuor elementorum.

Ad tertium dicendum, quod quando materia est proportionata ad recipiendam actionem secundum virtutem agentis, tunc agens facit sibi simile in specie, et dicitur agens univocum: quando autem materia non est proportionata ad recipiendam actionem secundum virtutem agentis, servatur quidem aliqua similitudo effectus ad agentem, secundum quod dicit Dionysius (in 2 cap. de div. Nomin.) quod habent causata causarum suarum contingentes imagines; et tamen non oportet eodem modo inveniri aliquid in causa quo est in effectu, sed eminentiori: et ita etiam calor aliquo modo est in sole, non quidem denominans ipsum, ut dicitur calidius formaliter, sed effective secundum virtutem calefaciendi, quae in eo est.

Ad quartum dicendum, quod subtilitas et raritas non invenitur univocae in corporibus caelestibus et inferioribus, ut dicit Commentator in lib. de substantia Orbis; unde ignis dicitur esse subtilissimum corporum secundum illam acceptionem qua subtilitas in inferioribus corporibus invenitur. Tamen auctoritates ex exemplis sumptae parum cogunt.

ARTICULUS III.

Utrum motus caeli sit ab intelligentia.

Ad tertium sic proceditur. 1. Videtur quod motus caeli non sit ab anima, vel intelligentia. Motus enim caeli est motus naturalis, ut in 1 Caeli et Mundi (text. 82) dicit Philosophus. Sed motus naturalis est ejus principium est forma corporis naturalis. Ergo videtur quod motus caeli sit a forma naturali ejus, et non ab aliquo movente per apprehensionem.

2. Praeterea, omnis motus ab anima est cum labore et poena, ut in 2 Caeli et Mundi (text. 4) dicitur. Sed motus caeli non est hujusmodi: quia non posset esse continuus et uniformis. Ergo non movetur ab anima.

3. Praeterea, anima intellectiva non coniungitur corpori nisi mediante sensitivo et nutritivo, ut patet ex comparatione partium animae ad species figurarum in 2 de Anima (text. 29). Sed corpora caelestia non possunt habere animam sensitivam vel nutritivam: quia non habent corpus complexionatum, quale exigitur ut sit instrumentum operationum animae vegetativae et sensitivae. Ergo videtur quod nec ab anima intellectiva moveri possit.

4. Praeterea, omne corpus motum ab anima, habet dextrum et sinistrum, et alias differentias positionis. Sed corpus caeleste cum sit totum uniforme, non habet hujusmodi diversitatem in partibus. Ergo videtur quod non possit esse motum ab anima.

Sed contra est, quia probatur in 7 Physic. (text. 5), quod ex se movetur. Sed ex se motum non potest esse, ut probatur ibidem, nisi illud cuius una pars est movens, et altera mota; et omnis talis motus, est motus virtutis apprehendens. Ergo oportet motum caeli esse ab aliqua virtute apprehendente.

(1) Al. non.

Praeterea, omnis motus naturalis est corpus existentis extra ubi suum. Hoc autem est impossibile in caelo ponere. Ergo motus caeli est ab aliqua apprehensione.

Solutio. Respondeo dicendum, quod circa hoc est multiplex opinio.

Quidam enim dicunt, quod sicut motus aliorum corporum simplicium est ex naturis eorum corporalibus, ita etiam motus corporis caelestis. Illud autem non videtur esse verum. Quia omnis motus est ab aliquo motore. In motu autem corporum simplicium, quamvis forma naturalis sit principium motus, non tamen est motor; sed essentialis motor est generans quod dedit formam, et accidentaliter est removens prohibens, ut probatur in 8 Physic. (text. 55): quae nullo modo competunt corpori caelesti. Et praeterea motus naturalis est ad unam partem tantum, et perficitur quiete naturali, et est corporis existentis extra ubi naturale: quae omnia etiam a corpore caelesti aliena sunt.

Et ideo alii dicunt, quod oportet motum corporis caelestis esse ab aliquo intellectu et voluntate, sed non immediate ab ipso Deo: hoc enim (1) ordini divinae sapientiae non congruit, cuius effectus ad ultima per media deveniunt, ut Dionysius dicit. Et ideo Gregorius dicit (in 4 Dialogor., cap. 6), quod corporalis creatura per spiritualementem administratur; et ideo probabile est quod aliquis intellectus creatus sit motor proximus caeli.

Sciendum tamen quod philosophi posuerunt diversos motores in diversis motibus et mobilibus: unde secundum eorum numerum probaverunt numerum intelligentiarum moventium. Unicuique tamen orbi assignaverunt duos motores: unum conjunctum, quem dixerunt animam orbis; et alterum separatum, quem dixerunt intelligentiam. Cujus positionis ratio fuit, quia intelligentia secundum eos habet formas universales, quae non conveniunt (2) ut immediate dirigant in renovationibus diversis motus caeli, et in his quae per motum caeli educuntur; et ideo oportet habere motorem in quo sint formae particulares dirigentes in motu, et hunc dicunt esse animam orbis.

Haec autem positio partim est haeretica, et partim catholice sustineri potest. Ipsi enim ponunt, quod res secundum ordinem exeunt a Deo, ita quod a causa prima, quae Deus est, creatur immediate intelligentia, a qua iterum exit anima orbis; et ab illa producitur substantia ipsius orbis: et pro tanto potest dici motor proximus forma ejus vel anima, quia dat sibi esse, sicut causa sibi proportionata. Hoc autem fides nostra non patitur, quae solum Deum rerum creatorem ponit, ut supra dictum est. Et ideo Angelos, qui movent orbem proxime, possumus motores dicere, non formas vel animas: quia orbem recipiunt ab eis motum tantum, non autem esse. In hoc autem sustineri potest, ut dicamus superiores Angelos, qui habent formas magis universales, esse motores separatos et remotos; Angelos autem inferiores, qui habent formas magis particulares, ut prius dictum est, esse motores proximos. Unde etiam Avicenna (tract. 10, cap. 1) dicit quod intelligentiae apud philosophos sunt qui in lege vocantur superiores Angeli, ut Cherubim, et Seraphim; animae vero or-

(1) Al. etiam.

(2) Al. conveniunt.

bium dicuntur inferiores, qui dicuntur Angeli ministerii.

Ad primum ergo dicendum, quod, sicut Commentator dicit in 1 Caeli et Mundi, motus (1) caeli dicitur naturalis, non quia principium ejus activum sit aliqua forma naturalis, sed quia ipsum corpus caeleste est talis naturae ut talem motum natum sit suscipere ab aliquo intellectu, non habens naturam repugnantem huic motui voluntario, sicut est in nobis. Natura enim non tantum dicitur de forma, sed etiam de materia.

Ad secundum dicendum, quod Philosophus loquitur contra illos qui ponebant caelum de natura inferiorum corporum: tunc enim motus ille esset ab anima contra naturam corporis moti; et ideo oporteret laborem et poenam esse in movendo. Sed si ponatur motus ille ab intellectu secundum conditionem corporis moti, non est ibi violentia nec labor.

Ad tertium dicendum, quod, sicut dicit Commentator in libro de substantia Orbis (cap. 1), corpus caeleste non est generabile nec est corruptibile, sicut corpus nostrum; et ideo non indiget aliqua forma vegetante ipsum. Similiter etiam motor ejus non acquirit cognitionem a rebus, sed habet scientiam quasi activam; et ideo non indiget anima sensitiva; et ideo secundum philosophos non dicitur univoce anima caeli et hominis.

Ad quartum dicendum, quod secundum Philosophum (in 2 Caeli et Mundi, text. 8), in corpore caeli est assignare differentias positionum: ita quod dextrum ejus dicatur oriens, unde incipit motus; et sinistrum occidens, et superius polus meridionalis, et inferius polus septentrionalis, et anterior, superius hemisphaerium, et posterius, inferius; tamen istae partes, ut idem Commentator dicit, diversimode assignantur in corpore caelesti et in corporibus nostris quantum ad duo. Primo, quia in nobis istae partes figura et virtute diversificantur, non autem in corpore caelesti, cum undique sit sphaericum. Secundo, quia in nobis determinata pars est dextra, quae nunquam fit sinistra; in corpore autem caeli illa pars orbis quae nunc est dextra, postmodum fit sinistra: quia pars quae nunc est in oriente, postmodum est in occidente: quod contingit ex hoc quod virtus exequens motum in nobis, est actus corporis cujusdam affixa organis, scilicet musculis et nervis; quod non contingit in corpore caelesti.

ARTICULUS IV.

Utrum numerus caelorum convenienter assignetur a Rabano. — (1 p., quaest. 68, art. 4.)

Ad quartum sic proceditur. 1. Videtur quod inconvenienter a Rabano numerus caelorum assignetur. Ponit enim septem caelos, scilicet empyreum, crystallinum, sidereum, igneum, olympium, aethereum, et aereum. Est enim caelum sanctae Trinitatis, in quod lucifer ascendere voluit, ut supra dictum est. Hoc autem ab omnibus enumeratis differt. Ergo insufficienter videntur caeli enumerari.

2. Praeterea, sicut in sphaera aeris et ignis differt convexum et concavum; ita etiam in sphaera

caeli empyrei et crystallini. Sed penes convexum et concavum ignis et aeris, sumitur duplex caelum, ut infra dicitur. Ergo similiter in caelo empyreo debet duplex caelum assignari.

3. Praeterea, praeter caelum sidereum, in quo sunt sidera fixa, sunt etiam orbis septem planetarum, qui etiam caeli nomen sortiuntur. Cum ergo de eis mentionem non faciat, videtur insufficienter caelos assignare.

4. Praeterea, sicut aer et ignis communicant cum caelo in luce et diaphaneitate, ita etiam et aqua. Sed ratione hujus convenientiae aer et ignis caelum dicuntur. Ergo videtur quod oportuisset similiter aequum elementum inter caelos computare.

5. Sed contra, videtur quod non sint tot caeli, sed solum tres, per hoc quod legitur 1 Corinth. 12, Paulus usque ad tertium caelum raptus.

Solutio. Respondeo dicendum, quod caelum potest nominari aut solum ab aliqua caelesti proprietate, aut simul a proprietate et natura. Natura enim corporis caelestis est ut separatum sit a corruptione et a contrariis; proprietates autem ejus praecipue attenduntur in altitudine situs, et claritatis participatione. Si ergo nominemus caelum a natura et proprietate caelesti, sic est triplex caelum; quorum unum est uniforme et immobile, scilicet empyreum; secundum uniforme et mobile, scilicet caelum crystallinum; tertium difforme in partibus, et mobile, scilicet sidereum. Si autem dicatur caelum a proprietatibus caelestibus tantum, sic erit quadruplex caelum. Sunt enim duo elementa, quae simul claritatem lucis participant et altitudinem situs, scilicet aer et ignis: in quorum utroque distinguitur pars superior quantum ad convexum sphaerae ipsius, et pars inferior quantum ad concavum. Pars ergo superior sphaerae ignis dicitur caelum igneum, eo quod ignis ibi purissimus est, propriam naturam servans; pars autem inferior ejus caelum olympium dicitur, a quodam monte, qui nominatur Olympus in Macedonia, qui ultra nubes in altum dicitur porrigi: superior vero pars aeris dicitur caelum aethereum, propter inflammationem illius partis ex propinquitate ignis, quia, ut in 1 Caeli et Mundi dicitur, nomen aetheris designat corpus velocis motus, cito inflammabile, vel inflammans (1); inferior vero pars aeris dicitur caelum aereum, in qua est aer servans proprietatem aeris nobis noti, et in usum nostrum veniens.

Ad primum ergo dicendum, quod caelum sanctae Trinitatis nominatur metaphoricè ipsa celsitudo divinae majestatis, et transumptiva similitudine, qualis potest esse corporalium et spiritualium secundum proportionabilitatem; et ideo non oportuit ut in eandem divisionem cum caelis corporalibus veniret.

Ad secundum dicendum, quod corpus illud quod natura caelum dicitur, non est alterabile ex contactu alterius corporis; et ideo eandem naturam retinet in qualibet sui extremitate (2); et ideo in talibus corporibus non distinguitur duplex caelum secundum superiorem et inferiorem partem, sicut in aere et igne, cujus extremitates ex alteratione corporum contingentium diversis proprietatibus disponuntur.

(1) *Al.* ut inflammans.
(2) *Al.* aeternitate.

Ad tertium dicendum, quod sub caelo sidereo includuntur caeli septem planetarum, qui omnes in hoc conveniunt cum sphaera stellarum fixarum, quod habent difformitatem in partibus ex eo quod aliqua pars est lucida, ut stella, et altera pars diaphana, ut sunt reliquae aliae partes orbis.

Ad quartum dicendum, quod quamvis aqua particeps diaphaneitatem, non tamen participat altitudinem situs, cum in pluribus sit grave quam leve: est enim grave in loco ignis et aeris, leve vero in loco terrae tantum; ignis vero est levis simpliciter; aer autem in pluribus levis quam gravis, ut dicitur in 4 Caeli et Mundi (text. 26, et seq.); et ideo elementum aquae non consequitur nomen caeli.

Ad quintum dicendum, quod per triplex caelum intelligitur, secundum Glossam, triplex genus visionis, vel etiam triplex hierarchie. Vel potest dici quod tertium dicitur empyreum, ut tantum triplex caelum sumatur quod naturam caelestem habet, ut dictum est, scilicet empyreum, crystallinum, sidereum.

ARTICULUS V.

Utrum opus tertiae diei convenienter describatur. (1 p., quaest. 69, art. 10.)

Ad quintum sic proceditur. 1. Videtur quod inconvenienter opus tertiae diei describitur. In tertia enim die facta est distinctio medi elementi ab ultimo. Sed sub medio elemento includitur ignis, aer, et aqua, ut dictum est. Cum ergo ignis et aer sint nobiliora quam aqua, videtur quod inconvenienter eorum mentionem praetermissit.

2. Praeterea, cuilibet corpori debetur locus naturalis secundum exigentiam suae formae. Unde Commentator dicit in 8 Phys. quod quanto ignis accipit de specie in generatione, tantum habet de ubi. Sed aqua etiam ante tertium diem formam naturalem habuerat, quod patet ex Scriptura, quae ipsius aquae in principio mentionem facit. Ergo a principio suae creationis in suum locum tendebat; ergo non videtur tertiae diei opus, congregatio aquarum in unum locum.

3. Praeterea, in elementis est talis ordo quod subtilius se habet ad minus subtile sicut continens ad contentum: unde ignis continet aerem, et aer aquam. Sed aqua est subtilior terra. Ergo aqua debet totam terram continere, et non in unam partem ejus congregari.

4. Praeterea, a loco in quem movetur corpus naturaliter, non potest moveri nisi violenter, ut in 4 Caeli et Mundi (text. 78) habetur. Si ergo aqua naturaliter congregatur in unam partem terrae, videtur quod ad alias partes defluere non posset nisi violenter. Nullus autem motus violentus est perpetuus, ut in 2 Caeli et Mundi (text. 11) dicitur. Cum ergo ex mari, quod dicitur locus congregativus aquarum, indeficenter aqua ad reliquas partes terrae derivetur, quod ipsa perennitas fluviorum ostendit, videtur quod non naturaliter aquae in unum locum congregentur: et ita inconvenienter talis congregatio in institutione naturae commemoratur.

5. Praeterea, in loco naturali unumquodque elementum est purum et simplex. Sed aqua in mari non videtur esse purum elementum, quod ipsa salsedo ostendit, cum aqua de natura sua sit insipida. Ergo videtur quod non naturaliter in lo-

cum unum, scilicet in mare, aquae congregentur; et sic idem quod prius.

6. Praeterea, plantae videntur ad ornatum terrae pertinere. Sed ad ornatum deputantur tres ultimi dies. Ergo in opere tertiae diei de productione plantarum mentio facienda non erit.

7. Praeterea, herbae quaedam vel plantae non videntur in tertia die esse productae, sed post peccatum hominis, ut habetur Gen. 3, 18: *Spinas et tribulos germinabit tibi*. Ergo videtur quod inconvenienter in tertia die dicitur terra herbam virentem protulisse, cum hoc non sit universaliter verum.

8. Praeterea, sicut plantae generantur in terra, ita etiam et corpora mineralia. Ergo videtur quod insufficienter rerum productionem determinet Scriptura, cum in hac die de mineralibus mentio non fiat.

Solutio. Respondeo dicendum, quod opus distinctionis attenditur secundum hoc quod corporibus, quae sunt elementa mundi, conferuntur virtutes universaliter ad naturales effectus moventes, cujusmodi sunt qualitates activae et passivae elementorum; et ideo hujusmodi qualitates in (1) inferioribus elementis tertia die collatae intelliguntur, quibus ab invicem et proprietate et situ separantur, eo quod inter qualitates elementares etiam gravitas et levitas continentur, quae sunt principia motus elementorum ad propria loca, et etiam quietis naturalis eorum in eisdem, sicut caliditas et frigiditas sunt principia alterationis; et ideo ex collatione talis virtutis dicuntur aquae tertia die in unum locum congregatae.

Ad primum ergo dicendum, quod ignis et aer sunt elementa magis latentia, eo quod non ita sensu percipiuntur sicut aqua; et ideo legislator rudi populo legem proponens, ex manifestis quae tetigit, occulta intelligenda reliquit. Vel dicendum, ut prius dictum est, quod aer quantum ad superiorem partem comprehenditur nomine caeli; quantum vero ad inferiorem nomine aquae propter similitudinem humiditatis quam cum aqua habet, cujus vaporibus resolutis, quodammodo aer inspissatur.

Ad secundum dicendum, quod sicut calor et frigus non sunt formae substantiales elementorum, ita nec gravitas et levitas; quia non possent esse aliis corporibus accidentales. Unde sicut substantia non est principium alterationis nisi mediante calore vel frigore; ita nec est principium motus vel quietis localis nisi mediante gravitate et levitate; et ideo quamvis aqua formam substantialem ex opere creationis habuerit, non tamen ex hoc in proprium locum congregabatur; sed per opus suae distinctionis intelliguntur haec opera ordinata secundum tempus, sive secundum naturam. Verbum autem Commentatoris intelligendum est de corporibus secundum quod sunt in sui complemento quantum ad primum et ad secundum esse.

Ad tertium dicendum, quod quanto aliquod elementum est subtilius, tanto est majus in quantitate; et ideo aer est major quam aqua, et aqua quam terra; et ideo aer complectitur ista duo undique complexus sphaericam figuram; a quo deficit aqua, quae quidem terram cingit, non totam operiens ipsam, complexa quidem circumum, sed deficientes a complexione sphaerae (et hoc etiam sequitur necessitatem finis, ut in terra possit esse

(1) Forte superfluit in.

